

מאמר דעה שהתפרסם בעיתון "הארץ" ביום א' 5.1.14

מי רוצה משילות

אליה ליבוביץ

ראש ממשלת ישראל ושרי האוצר והחינוך שלו הקימו לפני מספר שבועות וועדה ציבורית "בנושא הסדרת המשילות של ההשכלה הגבוהה". במציאות של חברה מתוקנת הקמת וועדה ציבורית לטיפול בנושא כזה הייתה אולי נתפסת כסוג של מהתלה, לא מוצלחת במיוחד, של 1 באפריל. בעקביות שבה, ובהגיון החינוכי-סוציולוגי שלה היא שקולה, למשל, להקמת וועדה ל"הסדרת העישון בבתי ספר יסודיים" או למינוי וועדה ל"הסדרת הצירוף של גבינה ונקניק בכריכי הסעודה-שלישית על שולחנו של הרבי".

המושג "משילות" נמצא לאחרונה בשימוש רחב בשיח הסוציולוגי והפוליטי בישראל. זהו כנראה תרגום לעברית של מונח בשפה האנגלית שירד אלינו מהר סיני שליד וואשינגטון. נניח לאמריקנים להבין אותו בשפתם ולהשתמש בו כרצונם. בעברית המושג הזה הוא לא אחר מאשר תנועה מגונה כלפי המבנה העדין הקרוי משטר דמוקרטי, אשר, כפי שלימדה אותנו המאה העשרים, כל רוח מצויה מפילה אותו. אחשוורוש, אטילה, והארון אל רשיד, משלו כל אחד בממלכתו. לעומת זאת, תומס ג'פרסון, בנימין דיזראלי, ונלסון מנדלה לא משלו במדינותיהם אלא היו משרתי ציבור. כך הם נתפסו בעיני עצמם וכך זוכרת אותם ההיסטוריה.

ואם בתחום החברה והפוליטיקה ל"משילות" יש, או צריך להיות, שם רע, בעולם הרוח וההגות על אחת כמה וכמה. כמעט כל הישגי הציביליזציה המודרנית, במדע, בטכנולוגיה וברפואה, הושגו רק משהוסרה המשילות מעל רוח האדם ומעל המוסדות שנועדו לטיפוחה. יתר על כן, שלושת מקימי הוועדה אולי לא ערים לכך שיש להם סמכות למנות את הוועדה, ואף כוח לכפות "משילות", בלי להיות צאצאים של שושלת מלכותית כלשהי ובלי להפעיל צבא משלהם, בעיקר בזכות רעיונות, תיאוריות ותפיסות עולם שצמחו ברובם, במישרין או בעקיפין, במוסדות להשכלה גבוהה ששום "משילות" לא משלה בהם.

אין זה מפתיע ששלושת האישים הנ"ל מעוניינים למשול באוניברסיטאות המחקר, כל אחד ממניעי הוא. צעדים להגברת ה"משילות" באוניברסיטאות יזכו בוודאי לאהדה גדולה גם מצד כל אלה שכרגע "נהנים ממנעמי השלטון", כפי שהתנסח לפני מספר שנים דובר רהוט שלהם. תמיכה רחבה תבוא גם מרבות אנשים שנהנים פיזית או אידיאולוגית ממצבה הפוליטי-חברתי של המדינה. כל אלה מבינים, או לפחות חשים, שבישראל, כמו בכל משטר שהוא, כגון באירן, במצרים, בארצות הברית או בצרפת, אוניברסיטאות עשויות להיות חממות של אופוזיציה רצינית לשלטון ולמוסכמות החברה.

על פי הפרסום באתר האינטרנט של המועצה להשכלה גבוהה, המטרה הראשונה שהציבו מקימי הוועדה בפניה היא "שמירת האוטונומיה של מערכת ההשכלה הגבוהה ... , ויצירת איזון בין הצרכים של מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל מחד, לבין מתן ביטוי למדיניות הממשלה ולצרכים לאומיים מאידך".

על דברים אלה יש תחילה לומר שבעוד שהממשלה מוסמכת לקבוע מה יהיה במדינה ובמידה רבה אף לחרוץ את גורלם של רבים מאזרחיה, הדיונים בשאלה מה הם הצרכים הלאומיים של האומה ומה הם צרכי אדם בכלל, נעשים בספריות, במעבדות ובחדרי הסמינרים באוניברסיטאות בעומק הרבה יותר גדול מאשר ליד שולחן הממשלה. צרכי מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל אינם עומדים בניגוד, או אל מול, צרכים לאומיים אלא הם חלק חשוב של צרכים אלה.

כתב מינוי הוועדה קובע כי "הוועדה לא תעסוק בנושאי תקציב מערכת ההשכלה הגבוהה לרבות היקף התקציב הנדרש למערכת וחלוקתו למוסדות ולגופי המחקר השונים במערכת ההשכלה הגבוהה". מכאן, שהתוכן שיש לצקת במושג "איזון" הנ"ל איננו בתחום הכלכלי. האיזון הנדרש הוא איפוא בתחום הרוחני-אידיאולוגי. לא צריך להיות פאראנואיד כדי לראות שבדרישה של מקימי הוועדה מחבריה ליצור "איזון" בין צרכי ההשכלה הגבוהה לבין מדיניות הממשלה, מסתתרת לה צלילית של אזהרה, שלא לומר איום קטן.

עוד נמסר באתר המל"ג שהוועדה מתבקשת לדון ולהציע הצעות בנושא "הגדרת הזיקה ויחסי הגומלין בין המבנה של המל"ג/ות"ת, לבין הגורמים הרלוונטיים בממשלה, תוך שמירת האוטונומיה של המערכת בד ובד [[כך במקור]] עם מתן ביטוי למדיניות הממשלה ולצרכים ויעדים לאומיים". אם הוועדה לא תעסוק בנושאי תקציב, כפי שנקבע בכתב המינוי, המילה "ביטוי" שמופיעה בין המלים "בד בבד עם מתן ביטוי למדיניות הממשלה", צריכה להתפרש ככתבה וכלשונה. כלומר, הוועדה נקראת ע"י מקימיה להעלות הצעות כיצד לבנות מנגנון שידאג לכך שמערכת ההשכלה הגבוהה תייצג מדיניות של הממשלה במלים, בהרצאות, בנושאי מחקר ואולי אף בתוצאותיו, ובבחירה מתאימה של חברי הסגל האקדמי. ברור שאוטונומיה של מערכת ההשכלה הגבוהה אינה יכולה להישמר בד בבד עם קיום מנגנון שתפקידו ובכוחו לוודא שהמערכת תבטא מדיניות כלשהי של הממשלה, מעבר לפסיקות הממשלה בתחום התקצוב של המערכת. לאמתו של דבר, מנגנון כזה מאיין את האוטונומיה מייד עם הקמתו.

נותר רק לקוות שלמרות הצללים האפלים והמוקשים הטמונים בהליך הקמת הוועדה, חברותיה וחבריה המכובדים ישכילו להגיש המלצות שיבטיחו לא רק שמירה על אוטונומיה אמיתית של מערכת ההשכלה הגבוהה, בפרט של אוניברסיטאות המחקר בישראל, אלא אף הגדלת עצמאות המערכת והאדרתה.